

Ang Basurahan sa Candugay

Vol. 6 No. 23

Enero 1-31, 2017 ~~Disyembre 1-31, 2016~~ P6.00

Basurahan sa Candugay gisusi

Gisusi sa *Kitang Lungsuranon* ang *dumpsite* o basurahan sa Candugay, Casalaan aron pamatuoran ang petisyon sa mga lumulupyo sa Luan-Luan, Canaway batok niini.

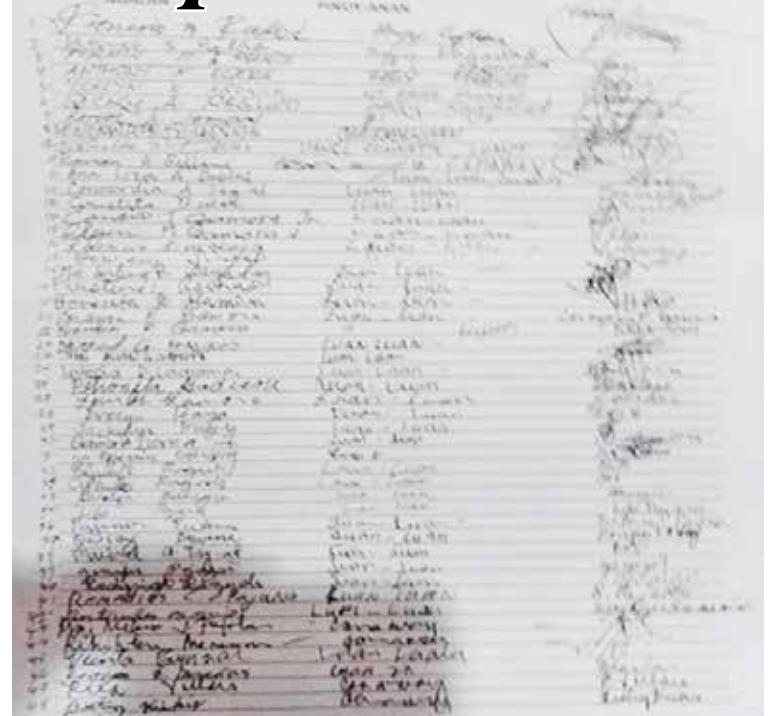
Kinse ka metros ang giladmon sa dakong bangag diin gilubong ang mga basura gikan sa lungsod sa Siaton sa luna nga gipanagiyahan ni Larry Quio. Mohaum gayud ang lima ka dikargang basura sulod niini. Sugod pa niadtong Agosto ang pagsalibay didtong dapita matud ni Irish Torres, trabahante sa LGU. Dili gayod matimahoan ang baho sa sinalibay kay puros man gilubong ang basura. Dili usab mailhan nga *dumpsite* ang maong

249 mipetisyon batok sa *dumpsite*

Nagpetisyon ang mga lumupyo batok sa *dumpsite* o basurahan sa Candugay tungod kay nakahugaw kini sa lugar nga duol niini ug sa suba sa Canaway.

Mitungha sa Sangguniang Bayan (SB) sila si Bartolome Gamora ug Kapitan Dionesio Radoc aron ipasaka ang ilang petisyon batok sa *dumpsite* didto sa Candugay kay apektado ang mga lumulupyo sa lugar nga duol niini lakip na ang SIWASA ug ang suba sa Canaway.

Ang nagpetisyon gustong hunongon ang paglabay og basura gikan sa lungsod sa *dumpsite* sa Candugay tungod kay ang katawhan sa Sitio Luan-

Luan didto manglaba sa suba diin modagayday ang duga sa basura panahon sa ulan. Adunay taho nga

unom ka lumulupyo (bata ug tigulang) ang nakatagamtam og pamatudbutod o sakit sa

padayon sa panid 3

Anaa sa hulagway sila si Irish Torres, William Quilnet ug Eugene Jamandron. (Hulagway kuha ni Oliver Jamandron)

dapit kay wala may makitang gadampuog nga sinalibay.

Subra usa ka kilometro ang kalayo sa *dumpsite* gikan sa suba sa Canaway ug daghang kahoy ug lubi ang nagpalibot niini. Gahi usab ang yuta nga nagpalibot ug lapok sa imabaw kay ulan man. Niadtong Oktubre gisusi na kini sa DENR. Sulti sa mga mipetisyon nga adunay

nagsakit sa panit ug posibleng mabutangan og kagaw ang SIWASA. Apan tun-an pa kini sa awtoridad aron masuta ang tinuod nga hinungdan sa petisyon.

Matud ni William Quilnet drayber sa *Volvo* nga aduna'y 15 ka bangag na ang natabunan nga puno og basura, saksi usab siya sa paginspeksyon sa DENR kaniadto.

EDITORIAL

Basurahan

Bukhad
Susan Monte de Ramos-Soldwisch

“Transparent”

Ang basura kundili maayo nga pagkahipos makamugna kini og mga problema nga angayan unta nga mapugngan.

Ang tukma nga paghipos sa basura makagikan kini sa usa ka panimalay, tindahan, kan-anan, buhatan, tunghaan ug uban pang mga lugar sanglit matag lihok, gimbuhaton ug kalihukan makamugna man og basura.

Apan unsa man gayud ang matarong nga paghipos sa basura? Subay sa balaud, ang usa ka lokal nga kagamhanan kinahanglan nga adunay luna unya himuan kini sa klase sa basurahan nga mohaum nga gisitar sa Department of Environment and Natural Resources (DENR) nga gitawag og *sanitary landfill*.

Ang paggamit sa *sanitary landfill* usa kini ka matang sa paghipos sa basura diin ilubong ang basura sa ilalum sa yuta nga gibangagan og lalum apan gihanigan kini og plastik o dili ba hinoon *clay* o klase sa yuta aron dili moagas paingon sa ilalum ang duga sa mga magtipunog nga basura. Samtang gihulog sa bangag ang basura tabunan usab kini og yuta aron dili usab manimaho.

Dinhi sa Siaton nahimong kontrobersiya ang paghipos sa basura. Gani adunay mipetisyon sa kasamtangan nga basurahan sa Candugay. Adunay silay balido nga mga rason sa ilang petisyon batok sa basurahan diin apektado ang mga lumulupyong sa lugar nga duol niini. Sa ilang petisyon sila misaysay nga ang katawhan didto manglaba sa suba diin modagayday ang duga sa basura panahon sa ulan. Adunay taho nga unom ka lumulupyong (bata ug tigulang) ang nakatagamtam og pamutudbutod o sakit sa panit nga, matud nila, katol kaayo tungod sa tubig gikan sa suba.

Wala ba diay gihimong pagtuon o *feasibility study* sa wala pa gihimo ang maong basurahan? Ang panglawas sa katawhan ang angayan untang seguroun.

Nahisubay ba sa gisitar sa DENR ang pagpatuman sa operasyon sa maong basurahan?

Hinaut nga susihon kini pag-ayo sa lokal nga kagamhanan ug hatagan usab gilayon og pagtagad ang mulo sa mga katawhan nga mipasaka sa ilang pagbatok sa basurahan sa Candugay.

Lihok Siaton samtang malikayan pa ang dako unyang kadaut.

Usa ka prinsipyo o bataan sa pagdumala mao ang “transparency” o tin-aw nga pamaagi. Walay mga sabut-sabut nga sekreto, walay “palusot”, “padanlog” o panglaktod sa pagbuhat kondili magsubay gayud sa hustong agianan. “Transparent” ang bisan unsang gilantaw o walay tinago o gitabonan o gihubong.

Ang pagmaneho sa pondo mao ang dakong responsabilidad diin gikinahanglan gayud ang *transparency*. Dili lamang igo ang pagdawat sa kwarta nga gipiyal kanimo alang sa gitumong sa grupo o pangulo. Makompleto ang palakaw sa dihang mohatag ka og report o pag-asoy sa mga tinagsa nga gigastohan. Hinumdomi nga ang pondo gikan sa mga amut sa katawhan o buhis ngadto sa gobyerno. Ang mga *donors* ug ang publiko mawalaan og gana nga mosuporta pa kon walay katin-awan ang paggamit sa kwarta.

Ang taho sa mga gasto matuohan lamang kon anaay kauban nga resibo. Busa, mangayo gayud kita og opisyal nga resibo kada pagawas sa kwarta. (Ang “delivery receipt” dili madawat nga *official receipt*.) Walay resibo ang gipalitan og paniudto alang sa mga nagtrabaho? Sa imohang *notebook*, isulat ang gipalit uban sa bili niini, ang pitsa, ug ang ngalan sa midawat sa bayad. Dayon, papirmahon nimo siya.

Moayad dagway ka og papirma kay dili man ta anad sa ingon. Hunahunaa lang nga mao kini ang manalipod kanimo sa higayon nga sanginlan ka og “negligence” o dinangag; o samut pa, nga imong gibolsa o giwaldas ang kwarta nga dili imoha. Sulayi kay makita nimo nga dasig usab ang mga tawong mopirma ilabi na kon moingon ka nga alang kini sa paggalam sa pondo sa munisipyo o sa simbahan, o sa kapunongan.

Kon ang SB magasusi kon giunsa paggasto ang pondo nga ilahang gipiyal sa mga empleyado alang sa usa ka proyekto, nagabuhat lamang sila sa ilahang katungod. Nahibalo sila nga dili ilaha kondili sa lungsod ang kwarta. Kon gipangayoan og *financial report* ang mga empleyadong nangulo sa proyekto, trabaho lang kini, dili personalan. Kon mahipatik sa peryodiko o masibya sa radyo ang hitabo, trabaho usab lamang kini: ang paghatag hustong taho mao ang buluhaton sa media nga independiente o walay gidapigan.

Kitang tanan anaay papel nga ginadala sa atoang paghatag og katin-awan o *transparency* sa katawhan nga mipiyal kanato sa pagsolbad sa mga kakulangan ug sa pagpaunlad taman sa mahimo. Ayohon nato ang atoang trabaho.

Pangutana: Sa bata pa ta, masuko ta kon mahtud-an ta. Karon nga adults o hamtong na ta, masuko pa ta gihapon? Kon mao, unsaon nato pagdala ang atoang kasuko ug kaulaw?

Kitang Lungsuranon

Gimantala sa **KL Publishing**, Siaton, Neg. Or., Philippines,
Contact +63 997-582-9338 www.KitangSiatanon.com
TIN: 420-321-172-000; Permit number: 13-0450

Publisher

Susan Monte de Ramos- Soldwisch

Editor-in-Chief

Melita “Bing” Aguilar

Copy Editor

Mirzah V. Rodriguez

Tigbalita / Manunulat

Grace Arcellana
Eugene Jamandron

Zephania Repollo
Virginia Carriaga

1K umento sa SSS nga pensyun aprobado na

Giaprobahan na ni Presidente Rodrigo Duterte ang dugang P1000 nga benepisyu sa mga pensionado sa Social Security System (SSS).

Gianunsyo kini ni Ernesto Abella, tigpamaba sa Presidente, atol sa usa ka komperensya alang sa mga tigbalita didto sa Malacanan Palace uban sa mga pangulo sa SSS, ni Chairman Amado Valdez ug Presidente ug Chief Executive Officer Emmanuel Dooc.

“Ang Presidente miaprobar sa P1000 nga umento sa pensyon karong bulana lakip ang dugang 1.5% nga tampo o kontribusyon sugod sa Mayo 2017 ug dugang nga binulan nga *salary credit* nga P20,000 gikan sa P16,000,” miingon si Abella sa usa ka pamahayag nga iyang gibasa atubangan sa media.

Apan si Dooc mipatinaw pagkahuman sa dihang gipangutana siya sa mga tigbalita nga tingali dunay gamayng kalangay sa pagpatuman sa umento. Tingali sa Pebrero na kin mahitabo tungod kay ilang humanon ang pagkwenta sa kausaban.

Apan, miingon si Abella, nga ang umento parte sa katumanan sa kasabotan sa Presidente uban sa katawhang Pilipino “labi na sa mga katigulangan ug mga kabus nga mihatag sa bililhong mga tuig sa ilang kinabuhi sa pagpangalagad.” Apan miingon siya nga ang Presidente dili uyon nga gamiton ang buhis gikan sa katawhan alang sa umento sa pensyon tungod kay ang SSS pribado man nga pondo sa pensyon.

Si Valdez miingon nagtan-aw ang SSS sa laing P1000 umento sa 2022 o tingali sa 2019 aron sa pagtuman sa unang gisugyot nga P2,000 nga umento sa pensyon.

249 mipetisyon... gikan sa panid 1

panit nga, matud nila, katol kaayo tungod sa tubig gikan sa suba.

Nagsaysay usab ang petisyon nga ang duga sa *dumpsite* modagayday sa *watershed* sa SIWASA nga maoy nagserbisyo og tubig sa lungsod sa Siaton. Gusto nila nga dili na isalibay didto ang basura gikan sa lungsod aron sigurado nga limpyo ang tubig.

Sugyot ni Bise Mayor Bingbing Arbolado nga mohangyo ngadto sa opisina sa Mayor aron mahatagan og pagtagad ang petisyon ug mahukman kung asa gayud ang maayong labayanan og basura. Dugang niya nga tun-an usab ang Solid Waste Management nga ordinansa.

Ang gamay'ng dampuog sa basura nga hapit na ihulog sa dako'ng lalom nga bangag sa Basurahan sa Candugay.

Si Mary Mae Alvizo, 3rd year BS Secondary Education, midaog isip "Best Actress" uban ni Joerem Credo, 2nd year BS Secondary Education isip "Best Actor."

Pabasa

Si Ludivina Q. Verbosidad (wala), 70, usa ka retired teacher, taga sitio Lico-lico, Brgy. Bonawon, ug si Prince M. Pinili (tu), 24, usa ka Brgy. Councilor sa Poblacion 1 nagbasa sa Kitang Lungsuranon.

NORSU-SC kampion sa Hugyawan Intablado-Sayaw

Ang NORSU-Siaton Campus (NORSU-SC), ubos sa pagbansay ni Mr Henrito “Angking” Rapon, Jr, Assistant Director sa Cultural Affairs, midaog sa Hugyawan Intablado-Sayaw atol sa ika-109 nga anibersaryo sa pagtukod sa NORSU niadtong Disyembre 3, 2016 didto sa NORSU *main campus gymnasium*.

Bisan sa kakulang sa kwarta ang mga miyembro sa Intablado-Sayaw naningkamot nga makaapil sa lumba. Pulo ka grupo gikan sa lainlaing kolehiyo ug *campus* ang mihubad pinaagi sa sayaw sa mga makabihag nga mga estoryang Pinoy ubos sa tema “Enchanting Pinoy Stories.”

Ang NORSU-SC mipili sa “Kampanerang Kuba”, usa ka pantasya nga teleserye nga gisibya sa ABS-CBN niadtong 2005.

Una gisugdan ang Hugyawan Intablado-Sayaw, ang mga miapil nga grupo misayaw sa mga kadalanan sa Dumaguete sa Hugyawan Dalan-Sayaw. Ang NORSU-SC nakadaog sa kadaghanan sa mga minor nga ganti: ang Best in Choreography, Best in Story Line ug Most Artistic Presentation.

Gawas niini, duha ka estudyante sa NORSU-SC, si Mary Mae, 3rd year BS Secondary Education, nakadaog isip “Best Actress” ug si Joerem Credo, 2nd year BS Secondary Education isip “Best Actor.”

Si Dr. Joel P. Limson, presidente sa NORSU, maoy mihatag sa panapos nga pakigpulog. Mihugyaw ang mga naminaw sa pag-ingon niya, “Asa ang akong mga pinalanggang estudyante?” Tungod kay labing kusog og singgit ang mga estudyante sa NORSU-SC, gihatagan sila sa Presidente og dugang P5,000.

Tubag Lungsuranon

Unsa nga mga kausaban ang gusto nimong mahitabo sa Siaton alang sa 2017?

Manghinaot ako nga sa tuig 2017 maplastar na unta ang PDAO/Person Disability Affairs Office alang sa mga adunay apan sa panglawas. -- **Alexander Silva Arias**

Maskin pa sa makadiyot nga panahon sa paninilbihan sa atong Mayor sa bag-o lang minglabay nga tuig 2016, nakita ug dakong dayag nga adunay kausaban ug kalambuan ang atong lungsod. Unta lamang, namasin ko nga patas ang iyang panglantaw sa matag palibot sa ginsakupan niini aron sa ingon patas sa panglantaw sa mga mata sa kadaghanan ug panghunahuna sa mga lumad nga Siatanon. Sa pag-asenso sa atong lungsod sa Siaton, makita pa ang dugang kalambuan dili lamang sa sentro kundi apilon usab nato pagnanaw ang matag hilit sa atong ginsakupan nga nagkinahanglan uyamot sa atong pagpanumbaling ug nangandoy makatagamtam pod usab kung unsa kaharuhay nga atong gibating pitik sa atong mga dughan. -- **Bench Macapanas**

Hatagag maayong trabaho ang mga bag-ong *graduate* para dili na mangadto sa laing lugar aron magbulong og trabaho. -- **Marilou Ege-Tumala**

2017 budget is off the chart. However, for the benefit of the query, let me take my share. First, whilst aforementioned proposal is exceptional, may the government wake up from slumber as regards to the road going to Balanan. If you value tourism progress, value the resources. Second and last, farm to market road is snail walk in construction and pavement to benefit our poor brothers is awful. Ours is agricultural land, hence we prioritize it among others. Above all, politikos should set aside differences and always put the interest of the people to the fore. (Ang 2017 budget dako kaayo. ...Una, hinaut nga ang pangagamhanan momata mahitungod sa dalang padulong sa Balanan. Kon inyong gihatag bili ang turismo, hatagig bili ang kahinguhaan. Ikaduha ug kataposan, ang pagtukod sa dalan gikan sa kaumhan ngadto sa baligyaanan hinay kaayo ug ang ang pagsemento alang sa kaayohan sa atong kaisogon menos kaayo. Ang atong dapit *agricultural*, busa atong unahon. Labaw sa tanan, ang mga politico kinahanglan magpadaplin sa ilang mga deperensya ug kanunay iuna ang interes sa katawhan. -- **Bimboy Cueno**

Empowerment of ordinary people! (Pagpalig-on sa ordinaryong katawhan!) -- **Mario Neil Montemar**

Una sa tanan, sa dili pa kita mangandoy og kauswagan sa lungsod, gikinahanglan usa nga ang nagdumala sa atong lungsod magkahiusa aron mapalambo nila ang atong lungsod. Tungod kay kon ang mga nagdumala dili magkahiusa kon unsa ang angayan nga buhaton ug ang dili angay nga buhaton, mosumbalik kini ug ang mga molupyo ra pod ang maapektuhan niana. Busa mag-ampo usa ta ug manghinaut nga dunggon sa Ginoo nga magsinabtanay ang usag usa nga anaa sa posisyon karon. Ang kauswagan magsugod sa sulod. Dili man kini "one man" show (pasundayag sa usa ka tawo) lang. Amen. -- **Teresita Macapanas**

Ang akong hangyo, mapaabotan og tubig ang molupyo diha sa Bio-Green, kay luoy kaayo ang molupyo dihang dapita, layo kaayo og kalalosan og tubig, unta mapaabot kini sa konseho ug matabangan. -- **Romeo Egera**

Set aside political colors, stop political vindication and work hand in hand for a change and for the protection of our dear hometown from the abusive so called "honorables". (Ipadaplin ang mga politikanhong partido, hunongon ang politikanhong pagpanalipod ug magtinabangay sa kausaban ug sa pagpanalipod sa atong pinalanggang lungsod gikan sa mga abusadong gitawag nga "honorable". -- **Sam Radoc**

Chada untag dili na magpinolitika. Humana ang eleksyon, maghiusa tang tanan haron mouswag ang lungsod sa Siaton. -- **Rodel Kinamot Sumalpong**

1. *Transparency Board should be seen in public. Details of all things bought should be listed there.* (Naay Transparency Board nga makitan sa publiko. Ang detalye sa tanang butang nga gipalit ilista diha.)
2. *Maintain cleanliness and orderliness.* (Ipatunhay ang kalimpyo ug kahusay.)

3. *Community Tax should be abolished to all government workers. Although, it's in the law but it's so redundant to us paying cedula while the BIR is also getting an ample amount from our salary. In my case, the BIR got more than P30,000 from my salary per year.* (Walaon ang Community Tax alang sa tanang nagtrabaho sa gobyerno. Bisag balaod kini, apan doble na ang mobayad sa cedula samtang ang BIR mokuha og kapin sa P30,000 sa akong sueldo kada tuig.)

3. *Political colors should be set aside. As role models, all elected officials should be working hand in hand for the Municipality.* (Ipadaplin ang mga politikanhong partido. Isip mga paning-ingnan, tanang napili nga mga opisyaes kinahanglan magtinabangay pagtrabaho alang sa munisipalidad.)

4. *Set bigger amount for SEF.* (Padak-an ang badyet sa SEF.)

5. *Create committee that will survey and help those people who need help. DSWD is not enough for this. They should have a wing to help them.* (Magtukod og komitiba nga mangita ug motabang sa mga tawo nga nagkinahanglan og tabag. Ang DSWD dili igo alang niini. Kinahanglan silag tabang.)

6. *Recognize the efforts of our state workers by giving them recognition as Outstanding Government Worker in different fields. From this, it will add or boost morale and will work with high dedication and commitment.* (Ilhon ang panlimbasog sa mga nagtrabaho sa gobyerno pinaagi sa pag-ila nila nga mga Outstanding Government Worker sa lainlaing natad. Pinaagi niini, madasig sila ug motrabaho nga mas matinuoron ug maalagaron.)

7. *As part/ nature of their work, municipal officials should visit all barangays to find out the problems and how to cater them; instead of sitting down in an airconditioned room holding papers and affixing their signatures.* (Isip kabahin sa ilang trabaho, ang mga opisyaes sa munisipyo kinahanglang mobisita sa tanang barangay aron mahibal-an ang ilang mga problema ug unsaon pagtubag niini, imbis maglingkod sa ilang mga kwartong *airconditioned* nga nagkupot sa mga papel ug nagpirma.)

8. *Budget of senior citizens should be higher.* (Ang badyet alang sa mga tigulang padak-an.)

9. *I know this is impossible, but who knows it'll turn to reality. All classrooms should be airconditioned. It's so difficult to teach while your children are clamoring due to the hotness of the classroom.* (Kahibalo ko nga imposible ni, apan pilay palad matinuod. Tanang klasehan kinahanglang *airconditioned*. Lisod kaayong itudlo samtang ang kabataan naghulas tungod sa kainit sa kwarto.)

10. *Please return wifi in our plaza. It will greatly help.* (Iuli ang wifi sa plasa. Makatabangay ni kaayo.) -- **Jimuel Sun**

Ang Carmel High School nagsaulog sa ilang ika-54 nga Founders Day niadtong Disyembre 17. (Hulagway ni PO2 Maria Faustina Kitane)